

Значущість цілісної психологічної теорії в консультуванні

Bulakh I.S. The significance of an integrated psychological theory in counseling / I.S. Bulakh // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostiuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / edited by S.D.Maksymenko, L.A.Onufriieva. – Issue 26. – Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2014. – P. 69-77.

I.C. Булах. Значущість цілісної психологічної теорії в консультуванні. В статті обґрунтовано необхідність створення власної філософії професійної діяльності психолога-консультанта, яка вибудовується на засадах його суб'єктивного досвіду консультативних взаємодій з клієнтами. Підкреслено значущість наукової інтеграції різнобічного зарубіжного та вітчизняного досвіду психологічної допомоги, а також роботи над створенням загальної теорії консультативної чи психотерапевтичної психології. Висвітлено специфічні особливості цілісної психологічної теорії спеціаліста-психолога. Констатовано необхідність глибоких знань з персонології у психологічному консультуванні. Постульовано, що, з одного боку, психологові-консультанту важливо у професійній діяльності спиратися на узагальнену наукову теорію, яка надає йому можливість оперувати узагальненими знаннями про клієнта; з другого – зважати на індивідуальність клієнта. Охарактеризовано структуру професійної діяльності кваліфікованого психолога. Поставлено основний аспект у консультативній взаємодії психолога і клієнта на змісті життєвого досвіду індивідуальності останнього. Інший акцент зроблено на власній концепції психолога-консультанта. Окреслено засади кваліфікованого підходу консультанта. Підкреслено значущість процесуального, концептуального та ціннісного конструктів консультативної діяльності у програмах підготовки фахівця. Зазначено, що психологічне консультування не може бути вільним від теоретичної моделі можливих чи бажаних особистісних змінювань клієнта, які він набуває в процесі взаємодій з консультантом, а будь-яка модель припускає існування і постулювання низки конструктивних цілей процесу психологічної допомоги. Встановлено, що однією з гарантій професіональності здійснюваної психологічної допомоги є осмислене послідовне застосування консультантом цілісної і особистісно ним проінтегрованої теоретико-практико-ціннісної концепції (теорії), без якої не може існувати жоден акт психологічної взаємодії між консультантом і клієнтом.

Ключові слова: цілісна психологічна теорія, структура професійної діяльності психолога, власна філософія психолога-консультанта,

концептуальна модель консультування, процесуальна модель консультування, цілісна модель консультування.

И.С. Булах. Значимость целостной психологической теории в консультировании. В статье обосновывается необходимость создания собственной философии профессиональной деятельности психолога-консультанта, которая структурируется на основе его субъективного опыта консультативных взаимодействий с клиентами. Подчеркнуто значимость научной интеграции разностороннего зарубежного и отечественного опыта психологической помощи, а также работы над созданием общей теории консультативной или психотерапевтической психологии. освещены специфические особенности целостной психологической теории специалиста-психолога. Констатировано необходимость глубоких знаний персонологии в психологическом консультировании. Отмечено, что, с одной стороны, психологу-консультанту важно в профессиональной деятельности опираться на обобщенную научную теорию, которая предоставляет ему возможность оперировать обобщенными знаниями о клиенте; с другой – учитывать индивидуальность клиента. Охарактеризована структура профессиональной деятельности квалифицированного психолога. Поставлен основной акцент в консультативном взаимодействии психолога и клиента на содержании жизненного опыта индивидуальности последнего. Другой акцент сделан на собственной концепции психолога-консультанта. Определены основы квалифицированного подхода консультанта. Подчеркнута значимость процессуального, концептуального и ценностного конструктов консультативной деятельности в программах подготовки специалиста. Указано, что психологическое консультирование не может быть свободным от теоретической модели возможных или желательных личностных изменений клиента, которые он приобретает в процессе взаимодействий с консультантом, а любая модель предполагает существование и постулирование ряда конструктивных целей процесса психологической помощи. Установлено, что одной из гарантий профессиональности осуществляемой психологической помощи является осмысленное последовательное применение консультантом целостной и лично им проинтегрированной теоретико-практико-ценностной концепции (теории), без которой не может существовать ни один акт психологического взаимодействия между консультантом и клиентом.

Ключевые слова: целостная психологическая теория, структура профессиональной деятельности психолога, собственная философия психолога-консультанта, концептуальная модель консультирования, процессуальная модель консультирования, ценностная модель консультирования.

Постановка проблеми. Сучасних професіональних психологів-консультантів та психотерапевтів сильно турбує поспішне входження в практику надання психологічної допомоги людині приватних, локальних методів консультативної діяльності. Ці

методи так званої «народної психотерапії» (російської, італійської, індійської та ін.) «широко простягають руки у справи людські». Безумовно, що професіональних спеціалістів-психологів у всьому світі не влаштовує така ситуація, за влучним визначенням М.А. Гуліної, таке вирішення проблем «теорії практики». Як правило, автори-самородки, не заглядаючи в книги, створюють нові «концепції» допомоги людям, а згодом їх учні та послідовники притримуються такої компактною теорії чи концепції і не цікавляться ідеями визначних попередників, мислителів, психологів свого вчителя [4].

Мета нашої статті полягає у дослідженні значущості цілісної психологічної теорії в консультуванні.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Більшість психологів-спеціалістів спільні у думці, що без наукової інтеграції різнобічного зарубіжного та вітчизняного досвіду психологічної допомоги, без роботи над створенням загальної теорії консультативної чи психотерапевтичної психології всі існуючі в теперішній час професіональні дискусії приречені на неуспіх, навіть, у межах самої психологічної науки. Більше того, без досить осмисленої «теорії практики» психологічної допомоги людині швидка трансплантація ідей і методів може створити підґрунтя для перекручень, що небезпечно для престижу психологічної науки, а головне – для людей, яким надається допомога.

М.А. Гуліна вказує на різницю, яка існує між приватною ідеєю (концепцією) цілителя-самородка та цілісною психологічною теорією спеціаліста-психолога. Саме *цілісна психологічна теорія* має бути заснована на чітких знаннях закономірностей розвитку психіки людини, її вищих психічних функцій; вона має відображати результати систематичних, включених спостережень та експериментальних даних; вона повинна рівною мірою описувати як нормативні процеси перебігу психічних явищ, так і їх перекручення.

Більше того, за цілісною психологічною теорією консультанта (психотерапевта) має стояти *власна філософія психолога-консультанта*, яка мусить відповідати не тільки на питання «що?» і «чому?», але й «як?», точніше, вона не лише має пояснювати психологічні проблеми людини, але й інтерпретувати їх вирішення. Створення вищезазначеного рівня інтерпретації можливе тільки в такому діалозі, в якому *суб'єктивно-об'єктивні відносини стають як метою змін, так і засобом цих змін* [4].

Очевидним є той факт, що в психологічному консультуванні необхідні глибокі знання з персонології. Адже чітка орієнтація психолога-консультанта в теоріях особистості дозволить йому визначити гіпотези, роз'яснити клієнтові сутність його психологічної проблеми, змодельювати етапи та засоби її вирішення. Консультанту важливо узагальнити, систематизувати накопичені в ході практичної діяльності факти, уніфікувати досвід роботи з різними варіантами схожих проблем клієнтів – все це можна здійснити тільки на засадах теорії. Опора на теорію робить більш зрозумілими найбільш конструктивні засоби вирішення особистісних проблем клієнта, а у випадку загострення, вибудувати для нього нові ефективні прийоми й техніки допомоги. Лише завдячуючи теорії, консультант зможе накреслити прогнози, передбачити наслідки різних життєвих обставин клієнта, зібрати анамнез і чітко його осмислити, розробити програму психокорекції та пояснити клієнтові розвивальний ефект його безпосередніх активних психотерапевтичних дій.

Кожна теорія у своїх принципах, законах і термінах імпліцитно несе цілий ряд ціннісних диспозицій, на основі яких визначається метод та інтегруються концептуальні положення діяльності консультанта. Саме ціннісні установки консультанта визначають його життєву та професіональну позицію, без якої використання методів, прийомів і технік консультування перетворюється в механічне маніпулювання клієнтом, точніше перетворює його із суб'єкта взаємодії в об'єкт допомоги. Цю ідею висуває М.А. Гуліна, а її підтримують такі відомі спеціалісти консультативної психології: Г.С. Абрамова, С.В. Васьківська та О.Є. Сапогова [1; 2; 3; 4; 5; 7].

Так, ще наприкінці ХХ століття цю ідею загострила Г.С. Абрамова, яка наполягала на тому, що психологу-консультанту важливо, з одного боку, в професійній діяльності спиратися на узагальнену наукову теорію. Саме остання дає можливість консультанту оперувати узагальненими знаннями про клієнта. Ці знання наукові, достовірні, забезпечують консультанту орієнтації на визначення закономірностей, механізмів, вікових змін психологічного розвитку людини та дозволяють користуватися загальними критеріями (образ, мотивація, дія, спілкування, особистість) її розвитку. З іншого боку, як стверджувала вчена, таких знань недостатньо, оскільки об'єктом психологічної допомоги консультанта є індивідуальність, яка презентує власну неповторність в конкретних життєвих ситуаціях (проблемних, екстремальних, травматичних, кризових та т. ін.).

Необхідність постановки та обґрунтування зазначеного питання пов'язані, перш за все, зі специфічністю предмета вивчення – індивідуальністю клієнта. Спираючись на досвід психологів-практиків, Г.С. Абрамова виокремила структуру професійної діяльності кваліфікованого психолога. При цьому, основний аспект в консультативній взаємодії психолога і клієнта був поставлений на змісті життєвого досвіду індивідуальності останнього. Інший акцент було зроблено на власній концепції психолога-консультанта. В процесі набуття досвіду консультант не лише рефлексує узагальнені наукові знання про розвиток особистості, але й постійно спирається на власний світогляд, суб'єктивний досвід взаємодій з індивідуальністю людини.

Як доводить вчена, кваліфікований психолог розуміє неможливість описання переживань клієнта в межах однієї теоретичної парадигми, а тому він прагне інтегрувати положення різних наукових концепцій. На їх основі психолог-консультант створює і розвиває власну філософію професійної діяльності. Такий психолог-консультант постійно відкритий для засвоєння нових знань, сприйняття альтернативних точок зору, але при цьому завжди прагне до системного переходу до власної концепції (теорії) психологічної допомоги клієнту [1].

За позицією М.А. Гуліної, осмислення й впровадження у практику різних теоретичних підходів має підпорядковуватися певній концептуальній рамці, що має трикомпонентну структуру. В цій структурі виокремлюється *концептуальна, процесуальна та ціннісна модель*. С.В. Васьківська у зв'язку з цим підкреслює наступне: кваліфікований підхід консультанта повинен спиратися саме на цю взаємопов'язану тріаду. Всі компоненти структури мають високу значущість і принципово нерозривні, цілісні. Для професіонального консультанта вони повинні бути осмисленими, достовірними, вивіреними, а також ретельно перевіреними на практиці відповідно до тих завдань, які стоять перед спеціалістом-консультантом. Таку трикомпонентну структуру важливо вважати базисом консультативної діяльності психолога і чітко дотримуватися, незважаючи на прихильність окремих психологів до використання «чистих» підходів (концептуальний пуризм), інших – так званих інтегративних підходів (концептуальний еkleктизм).

Як справедливо зауважує С.В. Васьківська, якщо процесуальному і концептуальному компонентам у програмах підготовки фахівця приділяється увага, то ціннісному конструкту консультативної діяльності в традиційній підготовці фахівця майже не відведено ніякого місця. Він скоріше пов'язаний із сумлінністю са-

мого психолога-консультанта, його ціннісними переконаннями, світоглядом, професіональною позицією. Хоча в ньому, як підкреслює вчена, міститься основний резерв внутрішньої готовності до професійної консультативної діяльності. Серед цінностей, які мають бути в індивідуальній моделі консультанта, виокремлюють конструктивні уявлення про особистість клієнта як повноцінно функціонуючу істоту, що має певні невирішені психологічні проблеми, уявлення про цінності особистісного зростання, особистісної та соціальної компетентності, прагнення до самоактуалізації, самореалізації, самоздійснення, самодостатності й зрілості [2; 3].

У сучасній психології, зокрема практиці психологічної допомоги людині, розповсюджується інтегративне (еклектичне) консультування, яке об'єднує ідеї та концепції відразу декількох наукових шкіл, а також досвід ефективного вирішення широкого кола психологічних проблем клієнтів. За своєю сутністю концепт «еклектичне» вказує на те, що спеціаліст для вирішення проблеми клієнта і задоволення його запитів обирає з низки теорій, концепцій і моделей консультативної діяльності лише ті моделі, засоби і прийоми, які довели на практиці свою універсальну ефективність. Це не випадковий вибір різних теоретичних положень, методів і технік, це, скоріше, прагнення консультанта-практика на засадах власного досвіду побудувати *системну теорію консультування*, що могла б «спрацьовувати» незалежно від контексту використання.

Концепт «інтеграція» в контексті консультування вказує на прагнення спеціалістів комбінувати різні теоретичні позиції з метою вироблення найбільш конструктивного підходу. Прикладом інтегрального підходу в консультуванні є проблемно-орієнтована психотерапія А. Блазера. Вихідними положеннями цього підходу є: а) проблемний аналіз, який ставить мету максимально з'ясувати й прояснити проблеми клієнта; б) залучення клієнта до процесу прийняття рішень; в) прагматичний еkleктизм – використання різних теоретичних підходів у залежності від показників та характеру проблем клієнта; г) відносна лаконічність процесу консультування чи психотерапії [9].

Водночас серед консультантів немало є прихильників конкретних «точних» підходів, які виступають проти еkleктизму. Критикуючи останній, вони спираються на такі положення: а) в основі різних наукових підходів лежать різні й часто суперечливі один одному наукові погляди на природу людини, механізми її розвитку, особливості поведінки; б) застосування консультантом різних теоретичних позицій, зокрема при описанні психологіч-

ної реальності клієнта, у процесі пояснення певних феноменів, при використанні конкретних принципів інтерпретації, вносить в його діяльність плутанину, яка може призвести до зникнення професіональної аутентичності; в) еkleктизм створює проблеми в процесі навчання консультантів, оскільки буває незрозуміло, в межах якої концептуальної парадигми і за допомогою якого термінологічного словника описувати психологічні феномени [6].

Не можна не погодитися зі спеціалістом у цій галузі О.Є. Сапоговою, яка відзначає, що для сучасного психологічного консультування немає і не може бути однієї єдиноправильної теорії. Професіональний консультант повинен бути ознайомлений з різними теоріями і може обрати будь-яку з них як базову для консультативної діяльності, враховуючи при цьому особливості своєї особистості, світогляд, теоретико-методологічні переваги та індивідуально-професійні інтереси. Проте у професіональній діяльності психолог-консультант не завжди дотримується жорстко вихідних положень лише однієї теорії, а на основі досвіду прагне поєднати ідеї, які йому імпонують і які були апробовані й підтвердили свій терапевтичний чи розвивальний потенціал.

Як показує аналіз консультативної діяльності спеціалістів у цій сфері, на засадах власного досвіду, оволодіваючи професіоналізмом, більшість консультантів конструюють певну *власну узагальнену теорію*, інтегруючи, розвиваючи й вдосконалюючи кращі ідеї та положення різних психологічних шкіл. Крім того, консультант, взаємодіючи з конкретним клієнтом, досить часто будує своєрідну *«теорію певного клієнта»*, оскільки кожна особистість ширша, своєрідніша, цікавіша й складніша кожної існуючої теорії, а її унікальна індивідуальність не завжди може бути узгоджена чи *«підведена»* під одну з обраних консультантом теорій [8].

Висновки й перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи все вищезазначене, треба ствердити положення про те, що психологічне консультування не може бути вільним від теоретичної моделі можливих чи бажаних особистісних змін клієнта, яких він зазнає в процесі взаємодій з консультантом. Будь-яка модель припускає існування і постулювання ряду конструктивних цілей процесу психологічної допомоги. Однією з гарантій професіональності здійснюваної психологічної допомоги є осмислене послідовне застосування консультантом *цілісної і особистісно ним проінтегрованої теоретико-практико-ціннісної концепції (теорії)*, без якої не може існувати жоден акт психологічної взаємодії між консультантом і клієнтом.

Список використаних джерел

1. Абрамова Г.С. Введение в практическую психологию / Г.С. Абрамова. – М.: Международная педагогическая академия, 1994. – 237 с.
2. Васьківська С.В. Основи психологічного консультування: Навчальний посібник / С.В. Васьківська. – К.: Четверта хвиля, 2004. – 256 с.
3. Васьківська С.В. Технологія консультування / С.В. Васьківська. – К.: Главник, 2005. – 96 с.
4. Гулина М.А. Терапевтическая и консультативная психология / М.А. Гулина. – СПб.: Речь, 2001. – 352 с.
5. Кочюнас Р. Психологическое консультирование и групповая психотерапия / Р. Кочюнас. – М.: Академический проект: Гаудеамус, 2005. – 464 с.
6. Мастерство психологического консультирования / Под ред. А.А. Бадхена, А.М. Родиной. – СПб.: Речь, 2010. – 229 с.
7. Пахальян В.Э. Психологическое консультирование: Учебное пособие / В.Э. Пахальян. – СПб.: Лидер, 2006. – 256 с.
8. Сапогова Е.Е. Консультативная психология: учебн. пособие для студ. высших учебных заведений / Е.Е. Сапогова. – М.: Академия, 2008. – 352 с.
9. Тодд Дж. Основы клинической и консультативной психологии / Дж. Тодд, А.К. Богарт; Пер. с англ. – СПб.: Сова; М.: ЭКСМО – Пресс, 2001. – 768 с.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Abramova G.S. Vvedenie v prakticheskiju psihologiju / G.S. Abramova. – M.: Mezhdunarodnaja pedagogicheskaja akademija, 1994. – 237 s.
2. Vas'kivs'ka S.V. Osnovi psihologichnogo konsul'tuvannja: Navchal'nij posibnik / S.V. Vas'kivs'ka. – K.: Chetverta hvilja, 2004. – 256 s.
3. Vas'kivs'ka S.V. Tehnologija konsul'tuvannja / S.V. Vas'kivs'ka. – K.: Glavnik, 2005. – 96 s.
4. Gulina M.V. Terapevticheskaja i konsul'tativnaja psihologija / M.V. Gulina. – SPb.: Rech', 2001. – 352 s.
5. Kochjunas R. Psihologicheskoe konsul'tirovanie i gruppovaja psihoterapija / R. Kochjunas. – M.: Akademicheskij proekt: Gaudeamus, 2005. – 464 s.
6. Masterstvo psihologicheskogo konsul'tirovanija / Pod red. A.A. Badhena, A.M. Rodinoj. – SPb.: Rech', 2010. – 229 s.
7. Pahal'jan V.Je. Psihologicheskoe konsul'tirovanie: Uchebnoe posobie / V.Je. Pahal'jan. – SPb.: Lider, 2006. – 256 s.

8. Sapogova E.E. Konsul'tativnaja psihologija: uchebn. posobie dlja stud. vysshih uchebnyh zavedenij / E.E. Sapogova. – M.: Akademija, 2008. – 352 s.
9. Todd Dzh. Osnovy klinicheskoy i konsul'tativnoj psihologii / Dzh. Todd, A.K. Bogart; Per. s angl. – SPb.: Sova; M.: JeKSMO – Press, 2001. – 768 s.

I.S. Bulakh. The significance of an integrated psychological theory in counseling. In this article the necessity of creating the own philosophy of the professional activities of Counseling Psychologist, which is built on the basis of his subjective experience of counseling interactions with clients, is grounded. The significance of the scientific integration of diverse foreign and domestic experience of psychological assistance, as well as work on a general theory of Psychotherapy or Counseling Psychology is underlined. The specific features of an integrated psychological theory of a counseling specialist are showed. The need for a deep knowledge in Personology in psychological counseling is stated.

It is postulated, on the one hand, that counseling psychologist in professional activities has to rely on generalized scientific theory that allows him to operate generalized knowledge about the client; on the other hand – to consider the personality of the client. The structure of a qualified psychologist's professional work is characterized. The main aspect in the psychologist and client's consultative interaction of the individual sense experiences of latter is made.

Another focus is made on the own concept of counseling psychologist. The principles of a consultant's qualified approach are outlined. The significance of procedural, conceptual and value constructs of advisory role in programs of specialist's training is underlined. The psychological counseling is noted not to be able free from theoretical model of possible or desirable personality changes of a client he acquires in the course of interactions with the consultant and any model assumes the existence and postulating a number of design objectives of the psychological care process. One of the guarantees of the ongoing professional psychological assistance is established to be consultant's meaningful consistent application of the holistic and personally integrated theoretical and practical-value concept (theory), without which there can be no act of psychological interaction between consultant and client.

Key words: integrated psychological theory, the structure of professional psychologist's work, own philosophy of psychologist-consultant, conceptual model of counseling, procession model of counseling, an integrated model of counseling.

Recieved August 11, 2014

Revised September 23, 2014

Accepted October 16, 2014